

XVII. Yüzyılın Sonları ile XVIII. Yüzyılın Başlarında Osmanlı-Rus İlişkileri ve Karadeniz'in Güvenliği Meselesi

Selim Hilmi Özkan*

GİRİŞ

XVII. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin hayatına yön veren en önemli olay II. Viyana kuşatmasıdır. II. Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasının sosyal, kültürel, siyasi, idari, ekonomik sonuçları kadar, askeri sonuçları da önemlidir. Osmanlı Devleti bu dönemde 16 yıl boyunca Avrupalı devletler ile savaşmak zorunda kalmıştır. Bunlardan birisi de Rusya'dır. Rusya, XVII. yüzyılın sonlarına doğru yavaş yavaş Osmanlı dış politikasında kendini hissettirmeye başlamıştır. Bilhassa II. Viyana kuşatmasından sonra Osmanlı Devleti'nin cephelerde yenilmeye başlaması ile birlikte Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı daha saldırgan bir tutum içine girdiği gibi, 1686 yılında Kutsal İttifak Devletleri arasına katılmıştır¹.

1683 II. Viyana kuşatması sonrası gelişen olaylar Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olmuştur. Bu tarihe kadar sürekli gelişme politikası üzerine kurulu Osmanlı siyaseti değişerek ilk defa kendini savunmaya ihtiyaç duymuştur.

* Dr. Selim Hilmi Özkan, Gazi Lisesi Tarih Öğretmeni, Isparta.

¹ Refik, Ahmet; *Felaket Seneleri*, İstanbul, 1332, s. 50; Köse, Osman; "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", C. I, *Türkler-Osmanlı*, Ankara 2001, s. 537.

OSMANLI RUS İLİŞKİLERİNİN BAŞLANGICI

Rusya ile Osmanlı Devleti'nin ilk diplomatik ilişkileri III. İvan (1462–1505) zamanında 1492'de başlamıştır. Osmanlı ile Rusya arasındaki diplomatik ilişkilerin başlamasında Kırım Hanı Mengli Giray aracılık yapmıştır. III. İvan, Kırım Hanı Mengli Giray vasıtası ile II. Beyazıt'a bir de mektup yazarak Rus tüccarların Kefe ve Azak şehirlerinde bir takım zorluklar ile karşılaşmalarını dile getirmiştir. III. İvan, Osmanlı Devleti ile arasındaki ilişkiyi geliştirmek için 1497 yılında İstanbul'a Michail Pleşçeyev isimli birisini elçi olarak göndermiştir. Fakat bu elçi İstanbul'da kaba hareketleri yüzünden pek itibar görmemiştir. II. Beyazıt, III. İvan'a yazmış olduğu cevabı mektubunda Rus tüccarlara Kefe ve Azak'ta zorluk çıkarılmayacağını ifade ettikten sonra kendisinin doğrudan doğruya İstanbul ile irtibat kurmamasını, işlerini Kefe valisi aracılığı yürütmesi istemiştir. III. İvan zaman zaman Osmanlı Devleti ile doğrudan ikili ilişkilere girmek istemişse de bu durum Osmanlı Devleti tarafından dikkate alınmamıştır. Yani Osmanlı Devleti başlangıçta yeni yeni güçlenmeye başlayan Moskova Knezliğine hiç önem vermemiştir. Ama Moskova bunun aksine kendini Osmanlı padişahı ile bile denk görmeye başlamıştır².

1555 yılına gelindiği zaman Ruslar Hazar Denizi civarındaki hanlıkları ele geçirmeye başlayarak Osmanlı sınırlarına doğru yaklaşmıştır. Kazan ve Hacıtarhan hanlıklarının ortadan kalkması ile birlikte Rusya'nın Kuzey Kafkasya'daki varlığı Osmanlı devlet adamları arasında ilgi uyandırmış, bu durum Osmanlı Devleti'nin tepkisine de neden olmuştur. İlk defa Sokullu Mehmed Paşa Rusya'nın Kafkasya'da yayılmasını engellemek için Ejderhan seferi ve kanal projesi girişiminde bulunmuşsa da bu girişiminde başarılı olamamıştır³.

I. Sahte Dimitri (1603–1606) dönemi Rusların tam bir Osmanlı ve Türk düşmanlığı dönemidir. Sahte Dimitri Kırım üzerine askeri bir hareket yapmayı amaçlamışsa da buna cesaret edememiştir. 1613 Haziranında İstanbul'a gelen Rus elçiler, Osmanlı Devletini Lehlerle karşı kıskırtarak Leh tehlikesini başlarından savmak istemişlerse de bunda muvaffak olamamışlardır. Osmanlı sınırlarına doğru genişlemesine devam eden Rusya, XVII. Yüzyılın başlarında Osmanlı Devletini karşısına almak ta istememiştir. Buna bir örnek verecek olursak. Don Kazakları Osmanlı Devletinin elinde bulunan Azak kalesine saldırarak kaleyi 18 Haziran 1637 tarihinde ele geçirmiştir. Kazaklar bu kaleyi Rusya'ya vermek istemişse de Rusya Osmanlı Devletine karşı koyabilecek gücü kendinde hissetmediği için bu teklifi kabul etmemiştir⁴.

² Kurat, Akdes Nimet; *Rusya Tarihi*, Ankara 1993, s. 117, 118.

³ Çiçek, Kemal; "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş 1683-1703", *Türkler-Osmanlı*, C. IX, Ankara 2001, s. 755.

⁴ Kurat, *a.g.e.*, s. 218, 225.

Rusya, 1670'li yıllara geldiği zaman Osmanlı Devletine karşı kafa tutacak gücü kendinde hissetmiştir. Osmanlı Devleti'nin 1672 yılında Lehistan üzerine sefer yapacağı kesinleşince Rus Çar'ı Aleksey, VI. Mehmed'e yazmış olduğu mektubunda seferden vazgeçmediği takdirde tüm Hıristiyan dünyası ve İran'ı Osmanlı üzerine sevk edeceği konusunda tehditler savurmuştur. Bu durum Rusya ile Osmanlı arasında ilk kesin sertleşme olarak nitelendirilebilir. Rusya bundan sonra yavaş yavaş Osmanlı Devletini karşısına almaya cesaret edecektir. İlk Osmanlı Rus çatışması 1678 yılında yaşanmıştır. Bu savaşın Türkler tarafından kazanılmasından sonra 1681 yılında Ruslarla Osmanlı arasında ilk defa "Bahçesaray" adı ile bir barış antlaşması yapıldı. Bu antlaşmada Osmanlı Devleti yine Rusya'ya tenezzül etmediği için barış görüşmelerini Kırım hanı vasıtası ile yürütmüştür. Bu antlaşmaya göre Dinyeper Nehri'nin sağında kalan kısım Osmanlılarda kaldı. Rusya'daki Osmanlı düşmanlığı her geçen gün biraz daha artmıştır. Rusya, 1683 Viyana yenilgisi üzerine Osmanlı Devletine karşı daha cesur ataklar gerçekleştirmiştir. Bunlardan ilki sayabileceğimiz 1686 yılında Kutsal İttifak devletleri arasına katılarak Osmanlıya savaş ilan etmesidir⁵.

II. VIYANA KUŞATMASI SONRASI OSMANLI RUS İLİŞKİLERİ

Rusya 1686 yılında Kutsal İttifak'a katılarak Osmanlı Devletine karşı kesin tutumunu belirledi. 1687 yılında da Kırım'a saldırarak Osmanlı Devletine karşı savaş açmış oldu. I. Petro'nun Rusya Çarlığına gelmesinden sonra da Rusya'nın Osmanlıya karşı olan tutumunda bir değişiklik meydana gelmemiştir. Rus Çarı I. Petro'nun (1689–1725) en büyük hedeflerinden birisi sıcak denizlere inmekti. Bunun iki yolu vardı. Bunlardan birincisi, İsveç gölü halinde bulunan Baltık Denizi; ikincisi Osmanlı gölü halinde olan Karadeniz idi. Rusya XVII. yüzyılın sonları ile XVIII. yüzyılın başlarında bu bölgeleri ve Kafkasları ele geçirmek için İsveç ve Osmanlı ile mücadele etmiştir. Çar I. Petro bu hedefine ulaşabilmek için de iktidara gelir gelmez siyasetini saldırı politikası üzerine oturtmuştur. 1696 yılında Azak'a saldırarak kaleyi ele geçirmiştir. Çar I. Petro Azak Kalesini almakla yetinmeyip, Kerç Boğazını da ele geçirip Karadeniz'e inmek için çaba harcamıştır. Bu hedefini gerçekleştirebilmek amacıyla Avrupa'dan ustalar getirterek daha güçlü bir donanma inşasına da girişti. Hatta Çar I. Petro'nun kendisi, gizli yollardan Avrupa devletlerine giderek bizzat tersanelerde çalışmış ve böylece Avrupa devletlerindeki gemi inşa teknolojisi konusunda bilgi sahip olmuştur⁶. Petro Azak'ı almakla yetinmedi. Kerç boğazını da alıp Karadeniz'e çıkmak istiyordu. Bu amaçla Azak sahiline yakın bir

⁵ Kurat, *a.g.e.*, s. 218, 236.

⁶ Ahmet Cavid Bey, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi*, (Haz. Adnan Baycar), İstanbul 2004, s. 157; Yiğitbaşı, Dündar; *Tarihte Türk Rus İlişkileri*, Ankara 1975, s. 47; Bilge, Mustafa L; "Azak", *DİA*, C. IV, İstanbul 1991, s. 301; Uçarol, Rifat; *Siyasi Tarih*, İstanbul 1995, s. 57; Sumner, B. H; *Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu*, (Çev. E. Bengi Özbilen), İstanbul 1993, s. 14.

yerde Taygan mevkiinde müstahkem bir deniz üssü ve liman inşasına başladı. Petro Karadeniz'e çıkma konusunda kararlı idi⁷.

Çar I. Petro, Osmanlı Devletine karşı II. Viyana kuşatmasından bu yana devam etmekte olan savaşa yeni müttefikler bulmak amacı ile Avrupa saraylarına gitmek üzere 1697 ilkbaharında bir elçilik heyeti hazırladı. Kendisi de Avrupa turuna çıktı. Hollanda, İngiltere ve Fransa gibi çeşitli yerleri gezen I. Petro Osmanlıya karşı istediği desteği tam olarak elde edemedi. Çünkü Petro'nun Avrupa turuna çıktığı zaman Hollanda ve İngiltere Osmanlı ile Avusturya arasında barış olması için zemin aramakta idi. Fransa ise Osmanlı ile henüz karşı karşıya gelmemişti. Tüm bunlardan dolayı Çar, Osmanlıya karşı genişletmek istediği cephe için umduğu desteği bulamamıştır. Osmanlı Devleti ile Kutsal İttifak devletleri bu aşamada barışa çok yanaşmış idi⁸.

KARLOFÇA ANLAŞMASININ İMZALANMASI VE OS- MANLI RUS İLİŞKİLERİ

Rus Çarı'nın Osmanlı Devletine karşı ittifak arayışına çıktığı sıralarda Karlofça barışı için masaya oturulmuş idi. İkili görüşmeler 13 Kasım 1698 Cumartesi günü başlamıştır. Görüşmeler 26 Ocak 1699'a kadar sürmüş, bu 74 günlük zaman zarfında 36 celse yapılmış ve nihayet uzun müzakereler sonucunda görüşmelerin 75. günü, Avusturya, Venedik ve Lehistan hükümetleriyle akdedilen Karlofça Anlaşması imzalanmıştır⁹. Karlofça Antlaşması müzakerelerinde yedinci toplantıda Rus elçisiyle bir araya gelinmiştir. Rus elçisi Mavrokordato, Azak Kalesinin boşaltılması ve tahribi ile Dinyeper Nehri mansıbında bulunan adaların kendilerine verilmesini istemiştir¹⁰. Görüşmelerin esası "*savaş sırasında alınan topraklardan o anda kimin elinde ne varsa, o devlet onun maliki olmalıdır*" prensibine dayanmasına rağmen, Ruslar ellerinde olmayan Kerç Boğazını istemişlerdir¹¹. Osmanlı heyeti ise bu isteğe şiddetle karşı çıkmıştır. Rus Çarı I. Petro ise, Azak Kalesini alarak Karadeniz'e çıkmak niyetinde idi. Fakat Kerç Boğazının Osmanlılar elinde bulunması ve bu sırada Osmanlılar ve Avusturya arasında barışın kararlaştırılmış olmasından dolayı Rusların emellerine fırsat vermediği için Karlofça'ya gönderdiği temsilciler bir

⁷ Kurat, *a.g.e.*, s. 254.

⁸ Kurat, *a.g.e.*, s. 254, 255.

⁹ BOA, A. [DVN, 253/72; *Mecmua-i Muahedât*, C. III, İstanbul 1297, s. 92, 106; Galibert, M. Leon; *Histoire De La Republique De Venise*, Paris 1855, s. 433; Setton, Kenneth M; *Venice, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century*, Philadelphia 1991, s. 405.

¹⁰ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. VI, İstanbul, 1990, s. 586.

¹¹ *Vekâyi'-i Musâleha*, Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi Ks. Nr. 685 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kısmı 1311'de kayıtlı "*Tarihi Sullhâmei Amucazâde Hüseyin Paşa*" ismi ile ikinci nüshası vardır.), s. 79b; Turan, Mustafa; "II. Viyana Muhâsarası, Osmanlı Devleti'nde Siyasî, İdarî ve Askerî Çözülme", OTAM, S. 9, Ankara 1998, s. 406.

anlaşmaya varmak istemiyorlardı. Aynı zamanda elçiler daha önce Avusturya ile yapılan Edirne Mukavelenâmesini tanımamakta ısrar etmişler ve kendilerinin bir anlaşma için tam yetkili olmadıklarını söylemişlerdir. Avusturya heyetinin bütün ısrarlarına rağmen, Rusya ile anlaşma bir türlü yapılamamıştır. Nihayet 18 Aralıkta beş madde üzerinde anlaşılarak, iki sene geçerli geçici bir barış yapılmıştır¹². Rusya'nın Kerç üzerindeki emelleri de bu anlaşma ile şimdilik sönmüştür.

KARLOFÇA GÖRÜŞMELERİ SONRASINDA KARADENİZ'İN GÜVENLİĞİ KONUSU

Azak Kalesi'nin Ruslara bırakılmasıyla Karadeniz'in Osmanlı denizi olması tehlikeye girmiştir. Hükümet, Rusları Azak Denizinden dışarı çıkartmamak bir takım tedbirler başvurmuştur. Mesela, bu denizle Karadeniz arasındaki Kerç (Kerc) Boğazındaki Akıntı Burnundan ve Taman Adası önünde, Kızıltaş ile Azak Denizi arasındaki Temrek mevkinde bir kale inşası başlatmıştır. Bu sayede iki deniz arası iyice kapatılmıştır. Rusların buradan çıkmaması için İzmirli Ali Bey, Hazinedar İbrahim Bey, Memi Paşa Oğlu Ahmet Paşa, Abdülkadir Paşa Oğlu Ahmet Bey, Deli Mehmet Paşa Oğlu Ömer Bey, Köse Hasan Paşa Oğlu Mustafa Bey, Meryol Oğlu Ali Bey ile deniz ümerasından birçok kimse ile beraber donanmanın bir kısmı bu iş için görevlendirilmiştir¹³.

Osmanlı Devleti, Karlofça sonrası Rusların Karadeniz'e inmek hususundaki isteklerinin artması ve bunun kesinlikle reddedilmesi üzerine, yeni kale yapımı ve tahkimatını süratlendirerek buraya bir haseki¹⁴ kumandasında İstanbul'dan yeniçeri, cebeci ve topçu gönderdiği gibi beş yüz altmış altı kadar da yerli kuvvet koymuş ve sonra bunlara elli kadar beşli askeri ilave etmek suretiyle kale mevcudunu iki binden fazla yaparak kalenin savunmasını güçlendirmiştir. Anlaşma sonrası bölgenin önemine binaen sadece askeri güçle yetinmeyen Osmanlı Devleti buraya vezir rütbesinde muhafız kumandan göndererek siyasi güç desteği de yapmıştır. Yine aynı suretle tahkim edilen Kerç Kalesine de beş yüz muhafız kuvvet yerleştirilmiştir. Bu görevlendirmeye ilave olarak, buraya gidecek levendlerin ihtiyaçlarının karşılanması ve yoklamalarının yapıp hariçten kimsenin katılmaması da istenmiştir¹⁵. Devlet daha barış ya-

¹² BOA, K.K.d, 53, s. 36, 38; BOA, Y.EE, 31/29; BOA, A. (DVNS. NHM.d-1, s. 6, 9; Silahdar Fındıklı Mehmed Ağa, *Nusretname*, (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), C-II, İstanbul 1966, s. 10-25; Abo'u el-Hac Rifa'at, *The Reîsülküttâb And Ottoman Diplomacy At Karlowitz*, İstanbul 1963, 106, 113; Jorga, *Nicholae; Osmanlı Tarihi*, C. IV, İstanbul 2005, s. 235vd.

¹³BOA, A. (DVNS.MHM.d-114, s. 136; Saffet, *Mezonorta Hüseyin Paşa*, İstanbul 1327, s. 23(Bkz. BOA, A. (DVNS.MHM.d -110, s. 130vd)

¹⁴ Osmanlı sarayında görevli bazı subaylara verilen isim.

¹⁵ BOA, A. (DVNS.MHM.d -110, s. 121; BOA, A. (DVNS.MHM.d -114, s. 136; BOA, İE, BH, 548, 571 (Kerç ve Toman canibleri ve Özi muhafazasında olan askerlerin ihtiyacı olan erzaklardan 1996 kıta

pılmadan önce Rusların amaçları hakkında bilgi sahibi olduğu için, buraların güvenliğine önem vererek, Toman ve Kerç Boğazları'nın korunması için Babadağ taraflarında serasker olan Yusuf Paşa ve diğer bir takım ümerayı dikkatli olmaları hususunda uyararak, buradaki kuvvetleri asker ve cephane bakımından takviye etmiştir¹⁶.

İSTANBUL ANTLAŞMASI VE OSMANLI RUS İLİŞKİLERİ

Karlofça Antlaşmasında, Avusturya, Leh ve Venedik Cumhuriyeti ile bir antlaşma yapılmasına rağmen Ruslarla bir antlaşma yapılmayarak üç senelik müterake imzalandı¹⁷. Rusya ile nihai antlaşma olan İstanbul Antlaşması'nın imzalanmasına kadar geçen zamanı kapsayan geçici olan bu antlaşmayı Rus Çarı onayladıktan sonra, Osmanlı tarafına bir elçi ile haber vermiştir¹⁸.

Karlofça Antlaşması imzalandığında Rusya elçisi imza yetkisi olmadığını bahane ederek antlaşmaya imza koymamıştır¹⁹. Rus elçisinin Karlofça'da imza yetkisinin olmadığını ileri sürerek antlaşmaya imza koymamasındaki esas sebep, gemilerinin Karadeniz'de rahatça dolaşma fikrini burada kabul ettirememesi endişesinden kaynaklanmıştır. Bunun yanında Rus elçisi, Hollanda ve İngiltere elçilerinin Osmanlı taraftarı bir tutum izlediklerini de iddia etmektedir²⁰. O dönemin denizlerde güçlü olan devletleri özellikle İngiltere, Rusya'nın Baltık Denizine ve açık denizlere açılmasına karşı idi. Rus elçisi Emelian Ignatievich Ukraintzav'un, İstanbul'dan Moskova'ya yollanmış olduğu raporu da bunları doğrulamaktadır. Bu raporda elçi, Hollanda ve İngiltere elçilerinin ticari ayrıcalıklarını kaybetmemek için Osmanlı taraftarı bir tutum içerisine girdiklerini beyan etmiştir²¹. Hatta Rus Murahhası, Karlofça Antlaşması sırasında kendilerine hiçbir şekilde değer verilmediğini ifade etmiştir²².

Rus Çarı, yalnız başına emellerine ulaşamayacağını ve Karadeniz'e inemeyeceğini anlayınca İsveç'ten Fin ve Riga körfezlerini almaya karar vererek Osmanlı Devleti ile barışa karar verdi. Bu amaçla 17 Eylül 1699 tarihinde elçilerini İstanbul'a yolladı. Gelen elçi Ukraintzav (Ukraintzav) Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa'ya dostluk ilişkilerinin devam etmesi ve barışın gerekliliği konu-

peksimedini teslim gönderildiği ve teslim edildiğine dair. 2 Mayıs 1700); BOA, C. BH, 4997; (Kastamonu sancağına tabi Araç Kazasından bahriye neferleri Ömer kaptana teslim edilmiştir).

¹⁶ BOA, İE, AS, 4595; BOA, D.EVM, 156/100; BOA, A. (DVNS.MHM.d -115, s. 76, 79, 211, 377; BOA, İE-AS, 4093; BOA, A. (DVNS.MHM.d -114, s. 136, 202; Uzunçarşılı, İ. H; *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 2.

¹⁷ Anonim; *Osmanlı Tarihi*, s. 144; Kurat, a.g.e., s. 256.

¹⁸ BOA, K.K.d, 53, s. 38, 39.

¹⁹ *Zübde-i Vekayıtt*, s. 672.

²⁰ Tükin, Cemal; *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 23.

²¹ Şutoy, V. E.; "Osmanlı Devleti'nin 1700-1709 Kuzey Savaşı Yıllarındaki Tutumu", *Bellekten*, (Çev. Ö. Cenap Eren), S. 207, 208, Ankara 1989, s. 905; Mihajlovich, Rogozhin Nikolaj; "Rus Diplomatlarının Raporlarında Osmanlı Devleti (XVI-XIX yüzyıllar), *Türkler-Osmanlı*, C. I, Ankara 2001, s. 532.

²² Sumner; a.g.e., s. 15.

sunda bir de mektup getirmiştir. Elçi padişahın emri ile çavuşbaşılar tarafından karşılanarak, Kumkapı'da hazırlanan Kıncı Ali Paşa Konağına yerleştirildi. Padişahın Edirne'den İstanbul'a gelişinden sonra 13 Temmuz 1700²³ tarihinde Reisülküttâp Râmi Mehmet Efendi ile Rus elçisi arasında yapılan görüşmelerden sonra, Sadrazamın huzurunda on dört maddelik barış anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın süresi de Karlofça Anlaşması gibi yirmi beş sene olarak belirlenmiştir²⁴. "Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu" kitabının yazarı Sumner, "Osmanlı Devleti barışı kabul etmediği takdirde, Petro'nun Hıristiyanların da yardımını alarak Tuna üstündeki Kili'ye yürümek için hazırlıklarından bahsetmektedir"²⁵.

Rusya, Osmanlı devletiyle yalnız başına yapmış olduğu bu anlaşma ile daha fazla imtiyaz koparmayı amaçlamıştır²⁶. Anlaşma gereği, Özi Suyu üzerindeki Doğan (Togay), Gazi Kerman, Şahin Kerman, Nesret Kerman Hisarları yıkılmak üzere o bölgeler Osmanlılara iade olunacaktır. Diğer önemli bir husus ise, tüccarlar ve "geçirici gemiler" için Doğan Kalesi ile Özi Suyu arasında Osmanlı Devleti bir varoş²⁷ yapuracak içerisinde top ve asker buldurmayaacaktır. Anlaşmanın en can alıcı noktalarından biriside şudur ki, Azak Kalesiyle etrafında ona tâbi kale ve hisarlar Ruslara terk edilecektir. Bu anlaşma ile Osmanlı Devleti Rusya'nın istiklâlini tanıyarak, Kırım Hanlığı'na verdiği vergiyi de kaldırmıştır. Bu duruma göre Rusların yüzyıllardır Kırım Hanlarına, Osmanlı Devleti adına verdikleri haraç kaldırılmış oldu. Yine bu anlaşma gereğince Ruslar ilk defa daimi surette İstanbul'da kapı kethüdası ismiyle küçük elçi buldurmaları ve bunun diğer devletlerin daimi elçileriyle aynı hakka sahip olmasını kabul ettirdi²⁸. Müzakere esnasında Rus elçisi, Azak ile İstanbul arasında Rus gemilerinin seyrüseferini ve ticaret gemileri işletmeciliğini teklif etti ise de Karadeniz'i kendi iç denizi kabul eden Osmanlı hükümeti bu teklifi derhal ve şiddetle reddetti. Ruslar anlaşma ile Kerç Boğazını almak için mücadele etmişlerse de buna muvaffak olamamışlardır. Hatta 1703 yılında Rusya'ya karşı yazılan bir metinde Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de yabancı bir kayığı bile görmeye tahammülü olmadığı ifade edilmiştir²⁹.

²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu anlaşmayı 3 Temmuz olarak göstermektedir. Yanlış yazılmış olması büyük bir ihtimaldir.(C. VI/II, s. 174)

²⁴ BOA, A. İDVNS. NHM.d -5, s. 468-469; BOA, D. BŞM, 936; Nusretnâme, C. II, s. 25; Râşid, C. II, s. 486, 494; Zübde-i Vekayiât, s. 683; Ahmet Cavid Bey, a.g.e., s. 165; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. III/I, Ankara, 1995, s. 593; Anonim, Osmanlı Tarihi, s. 144; Uşşâkîzâde Tarihi, s. 406.

²⁵ Sumner, a.g.e., s. 38.

²⁶ Tukin, a.g.e., s. 23.

²⁷ Şehrin kale dışında kalan kısmı, şehrin kenar mahallesi yerine de kullanılır.

²⁸ Rusların anlaşma süresince ilk daimi kapı kethüdası Tolstoy adında bir kişidir.

²⁹ BOA, A. İDVN. DVE. d, 83/1, s. 4vd; Râşid, C. II, s. 494, 502; Mecmua-i Muahedât, C. III, Ceride-i Askeriye Matbaası, İstanbul 1297, s. 209, 219; Köse, Osman; a.g.m., s. 538.

Anlaşmanın geçerli olması için Rus Çarı'nın imzalamasından sonra Osmanlı Padişahı'nın tasdiki gerekmekte idi. Rus elçilik heyeti tasdikli belgeler ile altı ay içerisinde geri dönmek için Rusya'ya gitti. Bu heyet geri döndüğü zaman anlaşma geçerli olmuştur. Rusya, böylece Azak Kalesi'ni elinde tutmakla beraber Özi ve dolaylarındaki bazı kaleleri Osmanlı'ya geri vermek zorunda kaldı. 1700 Aralık ayında tekrar gelen elçi Dimitri Mihayloviç, Azak ile İstanbul arasında ticaret yapma fikirlerini yenilemiştir. Hatta her gemide Türk gemici bulunması şartını bile kabul etmişse de bu isteği kabul edilmemiştir³⁰. Rus elçisi, Ortodoksların hakları konusunda ısrarcı olmuşsa da Osmanlı tarafından şiddetle reddedilmiştir³¹. Rus elçisi Dimitri Mihayloviç, patriğin girişimleri ile Kumkapı'da Çadırcı Ahmet mahallesinde yanarak tamamen yok olmuş olan Ayakıryaki kilisesinin tamiri için divâna müracaat ile Hüseyin Paşa ile görüşmüştür. Bu girişim üzerine hükümet İstanbul Kaymakamı Vezîr Osman Paşa ile İstanbul Kadısını keşif için görevlendirmiştir³².

4 Ağustos 1700 tarihinde gelen Rus elçisinin, gelirken Karadeniz deniz yolunu kullanmasına izin verilmesine rağmen bu elçinin giderken Karadeniz deniz yolunu kullanmasına izin verilmiştir³³. Fakat Karadeniz'de Rusya'ya ticaret yapmasına izin verilmemiş olsa bile, Rus tüccarların Osmanlı gemileri ile mallarını taşımalarına ses çıkarılmamıştır. Rus tüccarlar Osmanlı gemileri ile Azak'tan İstanbul'a mal sevkedip buradan da Azak'a mal götürmüşlerdir. Yani bu anlaşma ile birlikte ilk defa Karadeniz'de Osmanlı Rusya ticareti de başlamış oluyordu³⁴.

Rusya, Karlofça Anlaşması'nın devamı olan İstanbul Anlaşması ile Azak kalesinde haklar elde edince hedeflerini gerçekleştirmenin birinci basamağına ulaşıyordu³⁵. Aynı zamanda İstanbul Anlaşması, Rusların Türklere karşı kazandığı ilk zafer olması bakımından da önemlidir³⁶. Rusya bu anlaşma ile Osmanlı devletine karşı büyük kazançlar da elde ettiği gibi Karadeniz'e açılmak için fırsat elde etmiş oluyordu. Bundan sonra Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı daha cesur ataklar gerçekleştirecektir. Bu güne kadar saldıramadığı Osmanlı Devleti'ne karşı saldırma cüretini gösterdiği gibi, toprak talebinde bulunmaya başlamış, Tatarların kendi topraklarına akın yapmamasını daha sert bir dil ile

³⁰ Bostan, İdris; "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, Ankara 1995, S. 225, s. 354, (Bkz, BOA, A. {DVN. DVE. d, 83/1, s. 8).

³¹ BOA, A. {DVNS.MHM.d -111, s. 650; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/II, s. 175; B. H. Sumner, *a.g.e.*, s. 28.

³² BOA, A. {DVNS.MHM.d -111, s. 650; BOA, C. HR, 7220.

³³ *Nusretname*, C. II, s. 38; Uşşâkizâde tarihinde elçinin kara yolu ile memleketine döndüğü yazılmaktadır. s. 443.

³⁴ Bostan, İ; *a.g.m.*, s. 356, (Bkz, BOA, A. {DVN. DVE. d, 83, s. 11).

³⁵ Büyüktuğrul, Afif; *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, İstanbul 1982, s. 209.

³⁶ Kurat, A. N.; *a.g.e.*, s. 256.

istemeye başlamıştır³⁷. İstanbul Anlaşmasının önemli diğer bir yanı, Rusya'nın bir takım ticari kazançlar elde etmesidir. Bu anlaşma sonucunda, Osmanlı Devleti daha önce protokolda "Moskov Prensi" diye hitap ettiği Rus devlet başkanları için "imparatorluk" ünvanını kabul etmiştir³⁸.

RUSYA'NIN ANLAŞMAYA AYKIRI HAREKETLERİ VE OSMANLININ ALDIĞI TEDBİRLER

İstanbul Antlaşması gereği Azak Kalesi'nin Rusya tarafından tahkim edilmemesi, Azak denizi kıyılarında ve Kırım hudutları civarında kale veya palanga³⁹ yaptırılmaması ve Kırımlıların Rus topraklarına saldırmamaları kabul edilmişti. Rusların Kırım Hanlığına ödedikleri yıllık doksan bin kuruşluk vergi de kaldırılmıştı. Çar Petro muahede hükümlerine aykırı olarak Azak Kalesini tahkim ettirmiş, Or kapağı kadar olan sahil şeridinde de kuleler ve palangalar inşa ettirmeye başlamıştı.⁴⁰ Durumu endişe ile takip eden Kırımlılar, Devlet Giray'a haber verip akınlara devam etme kararı aldılar. Devlet ise mevcut durumunu göz önüne alarak yeni bir Osmanlı-Rus sorununun çıkması taraftarı değildi⁴¹.

Kırım Hanı, Aralık 1700'de padişaha yolladığı bir mektupta Rusların, mütareke hükümlerini çiğneyerek, Azak ve Voroneş'te iki kuvvetli donanma bulundurdıkları gibi, Taganrog'ta tahkimat yaptıklarını bildirerek, bu hususları tahkik ettirmesi için padişahı rica etmiştir. Padişah II. Mustafa bu istekleri yerinde bularak, sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa'nın yeğeni ve mirahur-ı evvel olan Kiblelizâde Ali Bey'i bu işin araştırılmasına memur etmiştir. Kiblelizâde tahkikat sonucunda Kırım Hanı'nın yazdıklarının doğru olduğunu beyan etmişse de, Hüseyin Paşa Rusya ile yeni bir sorun çıkmaması için Kiblelizâde'ye teftişin sonuçlarını kendi görüşüne göre anlattırmaya muvaffak olmuştur. Padişah, Kırım Hanı'nın görüşünde ısrar etmesi üzerine, Kiblelizâde Ali Beyi şikâstürmüş ve gerçekleri öğrenmiştir. Bu durum karşısında Padişah, Amcazâde'yi sadarettten azletmiş ve Kiblelizâde'yi de idam ettirmiştir⁴².

³⁷ Köse, O.; *a.g.m.*, s. 537.

³⁸ BOA, *K.K.d.*, 53, s. 36, 38; BOA, *Y.EE*, 31/29; *Zübde-i Vekayiât*, s. 692vd; *Nusretnâme*, s. 375vd; Savaş, Ali İbrahim; "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Türkler-Osmanlı*, C. I, İstanbul 2001, s. 653.

³⁹ Duvarları genellikle ağaçlardan yapılmış küçük kalelerle verilen addır.

⁴⁰ BOA, *A. (DVN)*, 250/33; (Osmanlı Devleti daha önce humbaracı başı Osman Ağa'yı buraya deniz içerisinde bir kale yapmak için görevlendirmiş fakat Osman Ağa, bu mümkün değildir diye rapor tutmuştur. Buraya yakın bir yeri ise Ruslar kale ve liman olarak tahkim etmişlerdir. Bunun üzerine Kırım üleması merkeze arzda bulunmuştur.)

⁴¹ İlgürel, Mücteba; "II. Mustafa", *DGBİT*, C. XI, İstanbul 1993, s. 109.

⁴² Kantemir, Dimitri; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C. III, (Çevr. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, s. 301; Köprülü, F.; "Amcazâde Hüseyin Paşa", *İ.A.*, C. V/1, s. 649.

KIRIM MESELESİ VE OSMANLI RUS İLİŞKİLERİ

Kırımlılar'ın en büyük geçim kaynağı Rusya ve Lehistan üzerine yapılan akınlardan sağlanıyordu. Karlofça ve İstanbul antlaşmaları bu akınlara önünü kesmiştir. Fakat Kırımlar buna uymayarak zaman zaman akın işlemlerine devam ettiler. Durum bu olunca Karlofça Antlaşmasının mimarlarından olan Amcazade Hüseyin Paşa Kırımlıların Rusya içlerine yaptığı akınlara tasvip etmemiştir. Karlofça Antlaşması Kırım Hanlığı için büyük bir darbe olmuştur. Karlofça Antlaşması maddelerine göre Osmanlı Devleti Kırım Hanlarının Rusya'ya karşı akın yapmalarını taahhüt etmişti. Kalgay Devlet Giray ise bu durum karşısında fazla dayanamayarak Rusya içerisine akın yapmak için uygun zaman ve zemin kollamaya başladı. Ancak bu fırsatı Sadrazam Amcazâde Hüseyin Paşa'nın döneminde bulamadı ve buna cesaret edemedi⁴³. Hükümetin Rus ve Lehlerle bir sorun çıkarmak istememesi üzerine bir vesile bularak Rus topraklarına akın yapmak isteyen Kırım Hanı Kalgay Devlet Giray, Amcazâde Hüseyin Paşa'nın sadrazamlıktan çekilmesinden sonra Ruslara karşı hareket etmek isteyen yeni Vezir-i a'zam Daltaban Mustafa Paşa'dan aldığı teşvik mektubu üzerine harekete geçerek Kalgay Saadet Giray'ı Bucak taraflarına yollayarak oradan Rusların taarruzuna dair hükümete haberler göndermeğe başladı⁴⁴.

Kalgay Devlet Giray, Özi Valisi vasıtasıyla Rusların Kırım'a yakın bir yerde sağlam bir kale yaparak içine mühim miktarda asker ve harp levazımı koyduklarını ve Kırım'a saldırmak istediklerini arz etmişti. Bu sırada azl ve katledilen Daltaban Mustafa Paşa'nın⁴⁵ yerine gelen yeni Sadrazam Râmi Mehmet Paşa, Kırım Hanı'nın doğrudan doğruya bu hali hükümete bildirmesi lazımken kendi başına hareket ederek Saadet Giray'ı Bucak taraflarına önemli bir kuvvetle göndermesi üzerine durum Kırım Hanı'ndan sorulmuş o da Rusların faaliyetini yazmıştır⁴⁶. Bunun üzerine mesele Edirne'de bulunmakta olan Rus elçisinden sorulmuştur. Rus elçisi, *"Tatarların geçinmeleri taarruz ve yağma ile olduğundan bizimle barışı istemezler; Kırım'a yakın olarak yapıldığını söyledikleri kale Ur kapısından kırk saat uzak mabalde olup bizimle dost olan Potkalı Kazaklarını muhafaza için yapılmıştır. Azak denizinde cenk vaktinde mevcut olan on iki kalyon hala oradadır; isterse-niz size satalım."* Diye cevap verdiğinden sözüne itimat olunarak Kırım Hanı'na yerine oturması ve Saadet Giray'ı Kırım'a çağırması emredilmiştir. Fakat Saadet Giray verilen emri dinlemediği gibi Devlet Giray'ın da Kırım'dan çıkarak

⁴³ Sumner, a.g.e., s. 17.

⁴⁴ Anonim, a.g.e., s. 201; Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV/I, s. 12.

⁴⁵ Bir diğer rivayete göre padişahın hocası Feyzullah Efendi'nin tahakkümünden usanan Daltaban Mustafa Paşa bu vesile ile Kırım kuvvetlerini Bucak taraflarına getirterek Edirne'de bulunan padişahı te'dip ile Feyzullah Efendi'den kurtulmak istemiş, fakat bu duyularak vezir-i a'zam katledilmiştir.

⁴⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV/I, s. 12.

ona iltihak edeceği ve sonra Edirne'ye yürüyecekleri haber alındığından Devlet Giray, hanlıktan azlolunmak suretiyle Kırım işi üzerinde biraz daha dikkatli durulmaya başlanmıştır⁴⁷.

Hükümet azledilen Devlet Giray'ın yerine dördüncü defa olarak babası Hacı Selim Giray'ı 26 Aralık 1702 senesinde Han olarak atamıştır. Rodos kale-sinde haps bulunan Gazi Giray affolunarak⁴⁸ babasına *Kalgay* ve diğer kardeşi Kaplan Giray'da Nureddin tayin olunmuştur. Eski Kırım Hanı Devlet Giray, babasının Kırım Hanı olduğunu ve kendi üzerine de kuvvet sevk edilip katli hakkında da feryat verildiğini haber alınca şaşırmıştır. Etrafındakiler de dağıldığından kırk kadar adamıyla geri dönüp Bahçesaray'a girmeye cesaret edememiştir. Çerkezistan'a kaçtığı gibi Bucak tarafında bulunan Saadet Giray da Devlet Giray'ın kaçtığını haber alınca İsmail taraflarına kadar gelmişken o da Çerkez topraklarına kaçmış ve bu suretle önemli bir sorun Râmi Mehmet Paşa'nın sadaretini müteakip bastırılmıştır⁴⁹.

Karlofça Anlaşması Kırım kuvvetlerinin Rus ve Leh topraklarına asırlarca yaptıkları akınları önlediğinden, Kırım Tatarları'nın maddî ve manevî sahada eski faaliyetlerini kaybettikleri görülmüştür. Amcazâde Hüseyin Paşa barışın mimarı olarak barış ortamının ve Ruslarla arasının bozulmasını istemediği için sadrazamlığı döneminde Kırım Hanı ve Özi Valisine kesin emirler göndererek böyle bir durumun çıkmasının önüne geçmiştir⁵⁰. Osmanlı Devleti ve Hüseyin Paşa'nın tüm bu samimî iyi niyetine rağmen Ruslar boş durmayarak anlaşma hükümlerine aykırı hareketleri de devam etmiştir. Bu durumun devam etmesi üzerine daha sonraki yıllarda Osmanlı Rus savaşları yaşanmıştır⁵¹.

OSMANLI RUS İLİŞKİLERİNDE EFLAK VE BOĞDAN MESELESİ

Karlofça Antlaşması sonrası Erdel'in Avusturya'ya verilmesi üzerine Eflak, doğrudan doğruya Avusturya ile komşu olmuştur. Boğdan ise Lehistan ile sınır bir beylik idi. Bu cümleden olarak; Osmanlıların yüksek hâkimiyetini tanımış olan Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları'nın durumu Karlofça Antlaşmasından sonra daha da önemli duruma gelmiştir. Devlet buralara tayin edeceği voyvodaları yerli voyvodalardan ziyade, kendisine sadık bildiği kimseler ve Rum tebaadan Fenerli Beyler denilen sınıf arasından tayin etmeyi tercih etmiş-

⁴⁷ BOA, A. (DVNS.MHM.d -112, s. 401, 402, 407, 419; Anonim, a.g.e., s. 149; Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV/I, s. 12.

⁴⁸ BOA, A. (DVNS.MHM.d -112, s. 412.

⁴⁹ Anonim, *Osmanlı Tarihi*, s. 149; İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., C. IV/ I, s. 12; Giray, Halim; *Gülün Hanân (Kırım Tarihi)* Dersaadet 1327., s. 117.

⁵⁰ BOA, *Cevdet, Hariciye*, 4311.

⁵¹ BOA, A. (DVNS.NHM.d -5, s. 539; BOA, C. HR, 4765; İ. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s. 11.

tir. Bu tayin edilen zümre divân-ı hümâyün tercümanlıklarında buldukları için devletin idare ve siyasetine vakıf idiler. Bu özelliklerinden dolayı da bunların atanmaları hükümete bir derece daha emniyetli gelmiştir⁵². Divân-ı Hümâyün tercümanları bu yüzyılın başlarından itibaren, bilhassa Karlofça sonrası, terfi ettikleri zaman Eflak ve Boğdan Voyvodası olmaya başlamışlardır⁵³.

Bu iki Voyvodalıktan Boğdan, Lehistan sınırında bulunmakta idi. Lehistan ise yavaş yavaş eski gücünü kaybettiği için bu devletin yerini ise genişlemekte olan Rus Çarlığı almaya başlamıştır. Çarlığın mezhebi ile Boğdan'ın mezhebi Ortodoks olduğu için Ruslar, Boğdan'da içten içe faaliyette bulunmaya başlamışlardır. Durum bu olunca herhangi bir savaş durumunda, Rusların tahrikiyle Boğdan'ın bir sorun çıkarması ve Ruslara yardım etmesi pek mümkündür. Bundan dolayı Osmanlı Devleti Karlofça sonrası, merkezi Bender olan Özi Valiliği vasıtasıyla Boğdan'ın durumunu daha da dikkatle izlemeye başlamıştır. Padişah bilhassa bu tarihlerde bu iki voyvodalığa gönderdiği fermanlarda "mülke-i mevrusim"⁵⁴ tabiriyle buralara karşı alakasını biraz daha artırmıştır. Bu suretle Eflâk'ın Avusturya, Boğdan'ın ise, Rus nüfuzu altına girmemesi için çaba harcamıştır. Aynı zamanda her iki voyvodayı da hoş tutarak onların başka bir tarafa kaymamalarına itina göstermiştir⁵⁵.

Bu prensliklerin halkının çoğu Ortodoks olduğu için Fenerli Rumlar ile eskiden beri aralarında sıkı bir ilişki mevcut idi. Divân-ı hümâyün tercümanlığında bulunan bu Rumlar aynı zamanda Avrupalı asilzâde ve ticaretle meşgul olan tüccar kesimi ile de sıkı bir bağ kurmuşlardı. XVIII. yüzyılın başlarından itibaren Eflak ve Boğdan'ın yönetiminde söz sahibi olmaya başlayan bu kesim sayesinde İstanbul ile olan ilişkilerinde bir düzelme görülmeye başlamıştır. Hatta Balkan toplumları üzerinde bile olumlu etkiler yaptığı söylenebilir⁵⁶. Bütün bunlara rağmen bu voyvodaların zaman zaman Osmanlıya yanlış bilgi vererek kendi yerlerini sağlama almak istedikleri de bilinmektedir⁵⁷.

OSMANLI RUS İLİŞKİLERİNDE KAFKASLARIN DURUMU

Osmanlı Devleti, bu dönemde Rusların Karadeniz'e açılmalarını önlemek için uğraşırken bir taraftan da, Kuzey-Doğu Anadolu sınırları üzerinde bulunan ve

⁵² BOA, A.İRSK-1551, s. 69; D. Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 87; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 6.

⁵³ Halaçoğlu, Yusuf; *XVI-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995, s. 26; Uzunçarşılı, İ. H.; *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Ankara 1948, s. 72.

⁵⁴ Miras kalan mülk.

⁵⁵ Uzunçarşılı, İ. H.; *Osmanlı Tarihi*, C. IV/I, s. 6; Ünal, Mehmet Ali; *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 2005, s. 217.

⁵⁶ Kunt, Metin; *Osmanlı Devleti*, C. III, (Yay. Yön. Sina Akşin), Ankara 1988, s. 41.

⁵⁷ Panaite, Viorel; "Haraçgüzarların Statüleri: XV. ve XVII. Yüzyıllarda Eflak, Boğdan ve Transilvanyalılar Üzerine Bir Çalışma", *Türkler-Osmanlı*, C. I, Ankara 1999, s. 373vd.

devletin yüksek hâkimiyetini tanıyarak vergi veren *Açıkbaş, Güril, Dadyan* gibi Gürcü Prenslüklerini Ruslara meylettirmemek için çaba ve gayret içerisinde girmiştir. Osmanlı Devleti buraların hassas durumunu bildiği için, ocaklık suretiyle idare edilen Çıldır Beylerbeyliği vasıtasıyla bu prenslikleri kontrol altında tutmuştur. Savaş döneminde ve sonrasında dengelerin değişmeye başlaması ile Devlet, Gürcülerle Çıldır vilayeti arasındaki sınırları her ihtimale karşı takviye ederek kuvvet yerleştirmiştir. Tüm bu tedbirlerin yanı sıra bu bölge halkı ve toplulukları, Osmanlı Devleti ile resmen karşı karşıya gelmedikleri için daha resmi düşman statüsüne girmemiştir. Bunun için de devlet, Gürcü Prenslüklere fazla ehemmiyet verilmemiştir. Fakat bu duruma rağmen, 1699 senesinde Kaptan Paşa'ya yazılan bir hüküm ile Gürcü, Abaza, Laz gibi Hıristiyan ve Müslüman Kafkas ahalisinden eşkıyalık ve korsanlık yapanların engellenmesi istenmiştir⁵⁸.

1700 senesinde Güril ve Dadyan beyleri hükümete mektup yazarak bu bölgelerde kaçakçılık olaylarının olduğunu, bu kaçakçıların haydutluk ederek halkı huzursuz etmelerinden ve Abazalardan şikâyetçi olduklarını bildirmişlerdir. Hükümet, bu işin üzerinde durarak şikâyeti dikkate almış, haydutluk ve kaçakçılık olaylarını önlemek için Mehmet ve Abdurrahman kaptanları görevlendirmiştir⁵⁹. Kuzey-Doğu sınırlarının güvenliği için, Açıkbaş Meliki Korgi desteklenerek tahta çıkartılmış, Güril⁶⁰ ve Dadyan⁶¹ melikinin ise Açıkbaş toprağından çıkarılması için de Çıldır Beylerbeyi Haziran 1702 tarihinde görevlendirilmiştir⁶².

SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Rus ilişkileri oldukça geç başlamıştır. Osmanlı Devleti Rusya'ya II. Viyana kuşatması sonrası gelişmelere kadar hiç itibar etmemiştir. Bundan dolayı da Rusya ile ilişkilerinde Kefe, Özi valileri ile Kırım hanlarını yetkili kılmıştır. Rusya ise II. Viyana Kuşatmasına kadar zaman zarfında gelişmesini tamamlayarak Osmanlı Devletine kâfa tutacak seviyeye gelmiş hatta Kutsal İttifak'a katılarak Osmanlı Devletinin karşısına resmen bir güç olarak çıkmıştır. Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın 1678 yılında Çehrini alması ile başlayan Osmanlı Rus mücadelesi Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar aralıksız devam etmiştir.

II. Viyana bozgunu ve bozgunun sonucunda imzalanan Karlofça Anlaşması, Osmanlı tarihinde yeni bir dönemin başladığının göstergesi olmuştur. Taarruzdaki Osmanlı ordusu II. Viyana kuşatması sonrası savaşlar dizisini kaybet-

⁵⁸ BOA, A. *(DVNS.MHM.d -110, s. 130; Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C. IV/I, s. 2.*

⁵⁹ Saffet, *a.g.e.*, s. 13.

⁶⁰ BOA, A. *(RSK-1551, s. 70.*

⁶¹ BOA, A. *(RSK-1551, s. 69.*

⁶² BOA, C. *HR, 2785; BOA, A. (DVN, 275/94.*

tikten sonra bu anlaşmayı imzalayarak savunmaya çekilmek zorunda kalmıştır. Devrin sadrazamı Köprülü Amcazâde Hüseyin Paşa bu barış dönemini fırsat bilip devleti yeniden yapılandırmak için kendisinden önceki ıslahat fikirlerinden ve layihalardan da yararlanarak her alanda birtakım ıslahatlara girişmeyi de ihmal etmemiştir. Bu barış döneminde devlet, Kuzeyden gelen düşman olan Rusya'ya karşı da toparlanma fırsatı bulmuştur. Aynı zamanda Osmanlı devleti bu dönemde Karadeniz'in güvenliğine daha fazla önem vererek Rusya'yı Kerç boğazından dışarı çıkartmamak için uğraşmıştır. Fakat Rusya 1683 II. Viyana Kuşatması sonrası dönemde Karadeniz'e inmek için daha fazla gayret göstermiştir. Çar Petro döneminde Azak Rusların eline geçmiştir. Rusya bununla yetinmeyerek Kerç boğazını da alarak Karadeniz'e açılmak ve Karadeniz'de ticaret yapma fikrini her fırsatta yenilemiştir. Bunun içinde Avrupa devletleri nezdinde Osmanlı Devletine karşı ittifak arayışına bile girmiştir.

Rusya, Karlofça ve İstanbul anlaşmalarının imzalanmasına kadar geçen süreçte ticari ilişkilerinin zarar görmemesi için Osmanlı Devleti ile iyi ilişkilerini devam ettirmeyi tercih etmiştir. Fakat Karlofça antlaşması ile sonuçlanan müzakereler sonrası emeline şimdilik ulaşamayacağını anlayan Rusya yalnız başına Osmanlı devleti ile İstanbul antlaşmasını imzalamıştır. Rusya, bundan sonra Türk dünyası ve Osmanlı devleti üzerindeki baskısını artırmaya başlamıştır. XVIII. Yüzyılın başlarından başlamak üzere Rusya'nın politikalarında kesin bir değişimin olduğunu da söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

ARŞİV BELGELERİ

- Bâbı Asâfi Defteri, A. {DVN 250/33; 253/72; 275/94.
Bâb-ı Asâfi Divan-ı Hümâyûn Düvel-i Ecnebiye Kalemî Defterleri, A. {DVN.
DVE. d 83/1(Rusya-Ahidnâme)
Bâbı Asâfi Ruus Kalemî A. {RSK 1551.
Bâb-ı Defteri Başmuhasebe Kalemî, D. BŞM 936.
Bâb-ı Defteri Evamir-i Maliye Kalemî, D. EVM. 156/100.
C. BH 4997.
C. HR 2785, 4311, 4765, 7220.
İE. AS 4093, 4595.
İE. BH 548, 571.
Kamil Kepeçi Tasnifi, K.K.d 53.
Divan-ı Hümâyûn Sicilleri Mühimme Defterleri, A. {DVNS.MHM.d 110 (Ordu),
112, 114, 115.
Divan-ı Hümâyûn Sicilleri Name-i Hümâyûn Defterleri A. {DVNS. NHM.d 1,
5/1, 5/2, 5/3.
Yıldız Esas Evrakı, Y.EE 31/29.

KİTAP VE MAKALE

- Mecma-i Muâbedât*, C. III, Ceride-i Askeriye Matbaası, İstanbul 1297.
- ABOU EL-HAJ, Rifa'at Ali, *The Reisülküttâb And Ottoman Diplomacy At Karlowitz*, İstanbul 1963.
- Ahmet Cavid Bey, *Osmanlı-Rus İlişkileri Tarihi*, (Haz. Adnan Baycar), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2004.
- Ahmet Refik, *Felaket Seneleri*, İstanbul 1332.
- Anonim, *Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, (Yay. Haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 2000.
- BİLGE, Mustafa L., "Azak", *DİA*, C. IV, DVY, İstanbul 1991, s. 300, 301.
- BOSTAN, İdris, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Bellekten*, S. 225. Ankara 1995.
- BÜYÜKTUĞRUL, Afif, *Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması*, İstanbul 1982.
- ÇİÇEK, Kemal, "II. Viyana Kuşatması ve Avrupa'dan Dönüş 1683-1703", *Türkler-Osmanlı*, C. IX, Ankara 2001, s. 747-763.
- Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, (Haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995.
- GALİBERT, M. Leon, *Histoire De La Republique De Venise*, Paris, 1855.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1995.
- Halim Giray, *Gülbin Hanân (Kırım Tarihi)* Dersaadet 1327.
- İLGÜREL, Mücteba, "II. Mustafa", *DGBİT*, C. XI, İstanbul 1993, s. 98, 114.
- JORGA, Nicholae, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, İstanbul 2005.
- KANTEMİR, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, C. III, (Çevr. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980.
- KÖPRÜLÜ, Orhan Fuad, "Amcazâde Hüseyin Paşa", *İ.A.*, C. V/I, İstanbul 1993, s. 646, 650.
- KÖSE, Osman, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", C. I, *Türkler - Osmanlı*, Ankara 2001, s. 536, 540.
- KUNT, Metin, *Osmanlı Devleti*, C. III, (Edtr. Sina Akşin), Ankara 1988.
- KURAT, Akdes Nimet, *Rusya Tarihi*, Ankara 1993.
- MIHAJLOVİCH, Rogozhin Nikolaj, "Rus Diplomatların Raporlarında Osmanlı Devleti (XVI-XIX yüzyıllar)", *Osmanlı*, C. I, Ankara 2001, s. 527, 553.
- PANAİTE, Viorel, "Haraçgüzarların Statüleri: XV ve XVII Yüzyıllarda Eflak, Boğdan ve Transilvanyalılar Üzerine Bir Çalışma", *Osmanlı*, C. I, Ankara 1999, s. 373, 384.
- PURGSTALL, Baron Joseph Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, VI, VIII, İstanbul 2000.
- QUATAERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İstanbul 2002.
- Râmi Mehmet Paşa *Vekâyi'-i Musâleha*, Millet Kütüphanesi, Reşid Efendi Ks. Nr. 685 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Revan Kısmı 1311'de kayıtlı "*Tarihi Sulhânâmei Amcazâde Hüseyin Paşa*" ismi ile ikinci nüshası vardır.)
- Râşid Mehmet Efendi *Tarihi Râşid*, C. II, İstanbul 1282(1865).
- SAVAŞ, Ali İbrahim, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi", *Osmanlı*, C. I, İstanbul 2001, s. 643, 660.

Selim Hilmi Özkan

- SETTON, Kenneth M., *Venice, Austria, and the Turkes in the Seventeenth Centry*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1991.
- Silahdar Fındıklı Mehmet Ağa, *Nusretnâme-II* (Sad. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1966.
- SUMNER, B. H., *Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu*, (Çevr. Eşref Bengi Özbilen), İstanbul 1993.
- ŞUTOY, V. E., "Osmanlı Devleti'nin 1700-1709 Kuzey Savaşı Yıllarındaki Tutumu", (Çevr. Ö. Cenap Eren), *Bellekten*, S. 207, 208, Ankara 1989, s. 903, 966.
- TUKİN, Cemal, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947.
- TURAN, Mustafa, "II. Viyana Muhâsarası, Osmanlı Devleti'nde Siyasî, İdarî ve Askerî Çözülme", *OTAM*, S. 9, Ankara 1998, s. 405, 430.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasî Tarih*, İstanbul 1995.
- Uşşâkîzâde es-Seyyid İbrâhîm Hasîb Efendi, *Uşşâkîzâde Târîhi*, C. I-II, (Haz. Raşit Gündoğdu), İstanbul 2005.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Babriye Teşkilâtı*, Ankara 1948.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. III / I-II, IV / I-II, Ankara 1995.
- ÜNAL, Mehmet Ali, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta 2005.
- YİĞİTBAŞI, Dünder, *Tarihte Türk Rus İlişkileri*, Ankara 1975.